

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**De Ver||bis Coenae Domini-||cæ & opinionum uarietate,||
Theobaldi Billicani ad Vr||banum Regium Epi||stola**

Billicanus, Theobald

VVittembergæ, 1526

VD16 G 1571

Text

urn:nbn:de:hbz:466:1-35472

VOD AD SVPERIOREM
epistolam tuam Regi cariss. nihil ha-
ctenus responderim, debes occupationi-
bus meis dare, quib. (quod equidē tibi
constare arbitror) continenter distine-
or, neq; enim exiguus labor est pueris
præesse, quos ad sapientiæ, eloquentiæq; studium, forman-
dos receptoris, quorum utrum difficilius sit ignoro, magno
sane & per arduo labore constat utrumq;. Porro quanta
& Evangelij diuinitus commissa dispensatio, an nō & illa
satis tibi magna deprecatio esse mei silentij debet, hoc tm-
pore, his tumultibus, hac hominum perfidia? Sed tamen, ne
aut prorsum tui esse oblitus uiderer, aut tibi silentio cala-
lum quorundam opinionibus, de uerbis cœnæ Dominicæ
putarer, adponere, aut omnino Evangelij commissum &
docendi & tuendi munus abijcere, quod inter diu. non lice-
bat per meas occupationes, noctu adgressus sum, ut uel ali-
qua parte tibi satis facerem, homini cum de meipso, tum
de uniuersa & Catholica Ecclesia bene merito. Neq; uero
hec docendi tui causa scripta sunt, cui syncerum est à Do-
mino in hac re iudicium, qua de nūc agitur, & controuer-
sia est, sed mei animi testificandi, & declarandæ functio-
nis meæ liberandæq; meæ apud te fidei. Subidebat non ni-
hil quod Carolo stadium ὁ δεινός ἀνὴρ æperat, & per
alios cum felicius, tum splendidius, ut uidebatur serpserat
in Ecclesiam, namq; & ipse pertraheretur in sententiam, tā
potuit

potuit prināpio hypocrisis plurimū, quamquā semper
retraheret spiritus, et religio quaedā dominicorū uerborū
Erāt coniecturæ uel ex Papistico Canonæ multæ, quibus
potuissem in sententiam illorum induci, et quod communis
fuisset Ecclesijs, et uetus, qui a Gregorij Magni tēporibus
cœpisse diceretur, et ferè præter panis et uini sacrificiū,
aliud non haberet. Erant et suæ rationi humane persuasi
ones, quibus quod sit a parū firmis, poterat scripturæ cer-
tissimus sensus facillime euertere, ut etiam nihil est non euertere
a papistis, qui non a scriptura quid dominus uellet, sed in
scripturā quid ipsi uellēt induxerūt, et nūc a multis uideo
fieri sed cum prodisset TERTV liani sententia, contra
Marāonē Ponticū, scriptoris omnū quotquot uic manibus
teruntur ut uetustissimi, ita minime indiligentis cœpi penitit
us rem, excaussis, et locis, et argumentis retractare, rean-
d fereq; et quasi ab integro retexere, si quo modo uel tan-
dem, meā consentiā liberarem. Sed quid queris? inuoluor
alius, et quo nitor magis, magis deficio, uideoq; planè ste-
rile hoc solū esse, in quo et frustra sumptus faciā, et temere
laborem sumam, unde nihil prouentus sit ad authorem re-
diturum. Explicabo igitur, meum tibi iudiciū, in hoc dissi-
dente consensu, uerborum dominicorū, præfatus quod nihil
prius nihil potius sim in hac cōtentione habiturus, ipsissimis
cœnæ uerbis, quorū σωτηρις, circūstantias naturā, et uim
exaltā, quantū mea paruitas permittet, nihil mouebo, uel
sexto capite Ioannis, uel alijs hinc inde comportatis, tum

A ij locis

locis, tum argumētis, tum coniecturis. Vbi uero à uerbis
cœnæ confirmatus rediero, tum meo iure, uel reiçiam
uel adlegam, quæ isti adferunt, si necessarium fuerit.
Nam hoc arbitror, neq; illi ipsi, qui diuersum statuunt, ne
gabūt, cœnæ uim ac sensum, si usquam, sanè in ipsissimis
cœnæ uerbis, ppriissime, uerisq; exprimi. Prius tamē qua
isti uia ingressi, tot modis ludificant uerba dominica, pau-
cis dicam. Primum mihi non erat cognitu difficile, in sum-
ma illos conuenire, de quo gloriatur, quàmuis si argumē-
ta partium colligas, longe seors habeat, Præter tanē &
uinū aliud in cœna non esse, quod ut non esset utilitas car-
nis et sanguinis dominica in cœna, quæ fuisset in cruce, &
redemptionis opere (id enim sentiunt) ita non descendat
etiam Christus, qui ad dextram patris est, ac demittat se
in uentrem cuiusuis sumentis, cum hoc uel ipsius passionis
memoria significasset Christus, q. à cœna abesset. Ad hæc,
illa mirabili nouitas, panis est corpus, uinum est sanguis,
nusquam uel à discipulis quæsitæ, uel à domino explicata,
maior tamen, quàm ut uel tacenda esset, uel dissimulanda,
ideo satis indicio sit, neq; corpus, neq; sanguinem in cœna
esse, nisi spiritaliter, quemadmodum & fratres Walden-
ses, iam olim senserint atq; ita rei necessitatem, nobis de-
fensionis omne subsidium, omnemq; occasionē extorquere.
Adde quòd omnis eius cœnæ fructus, qui est communio
omnium fidelium, in uno spiritu & corpore Christi, &
memoria passionis, qua ille nos redemptionis et libertatis
uoluptate, & dilectionis dulcedine in officio contineat, qui
immerentis

immerentis, fuso in hoc sanguine, & dato corpore, super
ligno crucis, in regnum deo & patri adseruerit, citra
corporis & sanguinis presentiam, inoffense & cum fru-
ctu constet. Hæc fere sunt persuasiones, tollendi à cœna cor-
pus & sanguinem. SECVNDVM, Cum uero ad cœnæ
uerba uentum esset, & quòd antea imbiberat humana
mens, esset uerbis dominicis, quæ in cœna sunt, aduersum
infernas portas, obfirmatura, tum diuisa est, in tot senten-
tias, quot capita. Est enim in illis, qui hanc orationem,
τὸ τῆς τοῦ σώματος μου, à præcedentibus, uariata demõ-
stratione, secuit, quòd urgerent illi uerba illa. QVOD
PRO VOBIS DATVR, & QVOD PRO VO-
BIS FRANGITVR, quæ sanè pani conuenire nõ
poterant, ita corpus à naturali & propria significatione,
non sinebant eximere. Quis enim fidelium negat Chri-
stum in carne uenisse, corpus illius pro nobis traditum,
sanguinem illius pro nobis fusum esse? Itaq; DATVR
PRO VOBIS, EFFVNDITVR IN REMIS-
SIONEM peccatorum, hæc satis constabant Carolo
stadio, ad ueritatẽ corporis, et sanguinis fatendam, in ijs
cœnæ uerbis. HOC EST corpus meum. HIC EST
CALIX nouum testamentum in meo sanguine, sed ad
panem inepta uidebantur. Est uero & secundus, qui, dum
uideret urgeri demonstrationem & pronomẽ τὸ τῆς
infiat ire posset, communi sensu & usu linguæ coactus,
oportere ad quòd τὸ τῆς referretur, antecedere, commuta-

uit totum orationis ordinem. Sicq; hoc confuso extulit
τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, τὸ ἐστὶ τὸ σῶμά μου,
Quod pro uobis traditur, hoc est corpus meum. Stulto &
pudendo errore. Sed cum eiusdem farinae alij, uiderent
sine risu, non abiturum, & incogitantiam quandam in
Christo, & dementiā in Apostolis (absit uerbo malignus
interpret) adusatum iri, si sic pergat Caroloftadiana fa-
ctio. Sanē enim non ignorabant Apostoli, non pepoem
Marconi anum, non cucurbitam, non illum ipsum panem
traditurum Christum, atq; ut maxime panem satellitibus
pontificū traditurus fuisset, nō recepturos, cogor hic ludere.
Ad haec quia uiderūt, hāc confusionē orationis, nullū locū,
neq; in Mattheo neq; in Marco habere, ut in quibus haec
uerba tantū inessent τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου neq; additū
τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον. uel ut Paulus ait, τὸ ὑπὲρ
ὑμῶν κλώμενον, aliam uiam ingressi sunt, quibus cum
dimouere a propria significatione, eadē religione, qua Ca-
roloftadio nō liceret, neq; τὸ σῶμα, corpus neq; τὸ αἶμα
sanguinē, ut uel tropicū corpus datū, uel tropicū sanguinē
fusu dicerēt, uerbum EST, adriperunt, in eo ingenij sui,
fideiq; suae uim ostentantes, ne a praeclara illa generali sen-
tentiā in ordinem redigerētur. Hic ὅστις cepit pro significat,
seu pro representat haberi, & Tropus, qui neq; in pane
neq; in corpore, neq; in calice, neq; in uino, neq; in
sanguine, locum habere poterat, uerbo EST obtrusus est
Cum tamen uel a Grammaticis (est enim haec tota disputa-
tio

tio Grammatica) tropus substantiuo uerbo non datur, nisi
ob innouatam, translatamq; significationē adiuncti. Vnde
et Tertullianus, et clarissimus præceptor meus Ioannes
Oecolampadius Vinumontanus, in CORPORE non in
EST tropum statuerunt, quē admodum in hac oratione.
Ego sum ostium, tropus ex ipso Christi interpretamento
est in dictione Ostium. Et in hac, septem boues, septē an-
ni ipsi. Iosepho interprete tropus est in dictione BOVES,
sic enim interpretatur. Ecce septē anni ueniēt, fertilitatis ma-
gne in uniuersa terra Aegypti, sic habet in alijs consimi-
libus, locutionibus scripturæ, ut in istis, Ego sū panis uitæ
Io. 6. ego sū lux uera, Ioānis. 8. ab ipso Christo uindicatur
ab iniuria uerbi EST. Cū igitur uiderēt qui Q V A R
T I sunt in hac dissensione, non prospere cedere, in uerbo
EST tropum, et in hoc Hebræis ferē abesse uerbum ὅστις
locutionibus, ut tropus sit in alijs dictionibus adiunctis,
uel in prædicato, uel in subiecto. Cogor enim his uoabus
nunc uti, coacti sunt uel panem uel corpus tropicum facere,
quod ut uidebatur cautissime uitauit, doctissimus, clarif-
simusq; uir Zuuinglius, uidebat nāquæ circumstantias uer-
borum, minime hæc ferre. Q V A R T I igitur COR-
PVS figurā sunt interpretati, secuti Tertullianum, qui
ex Matthæo adreptis Dominicis uerbis, sine magno ora-
tionis in commodo potuit. Nā sic habet Matthæus. HOC
EST CORPVS MEVM. nihil addens, quod figu-
ram conuelleret, et turbare loco posset, quod illi nō perinde
A iij in Luca

in Luca cēssisset, sed meo iudicio aut recenset uerba
Marāonis, quarto libro de figura corporis, eaq; ueritatē
aptat, aut passus est τῆς μνημοσύνης ἀμάρτημα
nam neq; de sanguine in Mattheo id perpetuo potuisset,
neq; enim sanguinem pro figura sanguinis interpretari
potuit, quia sequebatur. **QVI PRO MULTIS** effun-
ditur, neq; de corpore in aliis, quod neq; figura aut figura
tū corpus traditū sit, neq; figura sanguinis fusa, quod tamē
irrefragabiliter ex Tertulliani exegesi sequitur. Nunc
uide quomodo illud colligam ex tot sententijs interpretum
quod uolunt, Adæpit Iesus panem, & cum egisset gratias,
fregit, deditq; discipulis & ait, Adæpите, comedite, Hoc sig-
nificat figurā corporis mei quæ pro uobis traditur, uel hoc
significat figuratū Corpus meū, quod pro uobis traditur.

Redeo igitur nunc, & quod summatim proposui,
digestum in partes, breuibus explicabo, nō excedens episto-
le modum, si tamen præfatus fuero, me de eo, qui ueritē
orationis ordinem, & in syntaxi ineptit, tantum hoc dictu-
rum, quod ut miror hominis impudentiam, ita detestor te-
merariā amentiam, q; cum uideat neq; in Mattheo sue
stultitiæ locum esse, & orationis eius syntaxin, adeo si-
miliarem esse uel sanctæ scripturæ, tamen nihil prudenti-
or factus, continenter peiorem reddat Caroloſtadianā
sententiā, uel ipso Caroloſtadio inuito, qui in eo libello
quē in me edidit non uisus est hanc sermonis dominiā
mutationem

mutationē probare, maxime q̄ nullus Euāgelistarū muta-
ret cū tamē alioqui uel omiserint quaedā, uel mutarint, ut
τοῦτό μὲ ὄσι τὸ σῶμα, καὶ τὸτό ὄσι τὸ σῶμά μου
HOC MEVM est corpus, & Hoc est corpus meū Ad Ca-
rolostadii diuerto, cuius τὴμ συγμῶν, antea quoq; impro-
bani, nūc uero etiā libcrius de illa loquor. τὸτοπραεδέτια
demonstrare, & locis similibus, & argumentis colligitur,
& autoritate. LOCIS similibus ut Exo. 32. cum Ahe-
rō adferri sibi iussisset, τὰ ἐνώτια τὰ χρυσᾶ sequitur in
textu, Ἐποίησαρ αὐτὰ μόχον χωνευτὸν καὶ εἶπαν,
οὗτοι οἱ θεοὶ σου ἰσραήλ. οἵτινες ἀνεβίβασ-
σάν σε ἐκ γῆς αἰγυπτου. In hac oratione, quis non
uidet nullò referri, demonstratiuum οὗτοι quā ad
μόχον χωνευτῶ. Neq; enim arbitror tam insaniat
Carolostadij malus & indactus suffragator, ut sic uer-
tat orationē. οἵτινες ἀνεβίβασάν σε ἐκ γῆς αἰγυπτου
οὗτοι οἱ θεοὶ σου ἰσραήλ. Id est, qui eduxerūt te ex terra
Aegypti, Hi sunt dii tui Israel. Iā ut maxime pronomē
fuerit masculini generis & μόχ & similiter, tamē alteriō
pluralis est numeri, alterum singularis, nec tamen uaria-
tur demonstratio, nam uitulū adorauerunt, ut Psal. 105
fecerunt uitulū in Horeb, et adorauerunt sculptile. Aliud
exemplum est Genesis secundo. cum Deus ē costā Adæ,
mulierem edificasset, habet textus ē septuaginta interpre-
tum tralatione. καὶ ἦγαγεν αὐτὴν πρὸς τὸν ἄδάμ,
καὶ εἶπερ ἄδάμ, τὸτο νῶ ῥσοῦ, ἐκ τῶν ὀστέων μὲ,

sciat textus dedit eis dicens, at panem dabat, de pane ergo
ego dixit, HOC EST CORPVS meum, ac nunc nõ
difficiliter, sed necessitate consequentiæ τὸτο cum λέγων
coherens, ad ipsum quòd datur, referendum est. Secundo
loco conuinat, cuius alibi quoq; commemoramus, qd si
omnino uariata est demonstratio, ut Carolo studio uidetur,
quid quæso, uolet tam conasus uerbis Matthæus, τοῦτ
ἔστι τὸ σῶμα μου, qui & ante Lucam, & ante Paulum
predicauit Euangelion, neq; tamen aliud habuit, quam
HOC EST corpus meum, Vel ergo discipuli non credi-
derunt Christo uerum corpus fuisse, uel tum in cœna te-
mulent, putabant phantasma esse, ut fuerint à Christo
doendi, hoc quòd adsideret, esse suum corpus. Porro, cum
tam constanter, utilitatem uerborum Christi, & institutio-
nis requirant, dicant mihi quæ est utilitas, quis est sensus
horũ iuxta Carolo studio stigmatum uerborum HOC
EST CORPVS MEVM, narrabunt arbitror ali-
quot hic fabulas, & figmenta sui cerebri, ut sunt instru-
cti ubiq; & semper sapientia spiritali. Quid quæris mi-
Regi: pudet me stultitiæ hominum, quibus ob cerebrum su-
um humana opinione corruptum, & loco motum, cogitur
scriptura cedere, & errori patrocinari. Si auctoritatem
requiras, Primum opponam Carolo studio eos, qui ab illi-
us sensu non abhorrent, sed à uerborum dominicorum
interpretatione, quorũ Zuinglius etiam edito libro, testa-
tur sibi displicere, sectionem Carolo studio stigmatum
huncerorũ

humerorum esse in ijs quæ ab illo proferuntur, nõ ueretur
adsuerare. Quid alius quispiam ad me super ea re scrip-
ferit, quia fidei literis commissum est, nolo hic uulgare. Se-
cundo loco proferam omnes Ecclesiæ doctores, in primis
uero Hieronymum, qui in epistola ad Euagrium ait. Ad quo-
rum preces, Corpus et sanguis Domini conficiatur. atq; hic
necessarium esset mihi coniecturis uti, scilicet aliter nunq;
sensisse, neq; Origenem, neq; Augustinum neq; Tertullia-
num. Nam quis fuit Origenis, ueteruq; diligentior Hiero-
nymo lector, qui tamen nullo loco, q; equidem sciam, illos
erroris de Sacramento panis & uini notat, cum interim
leuiora errata non sit passus transire. Cetera quæ Caro-
lostadius habet. Lutherus adigit & copiose & erudite.
De Zuingliano EST nunc dicendum est. Si quis autem
causam requirat, cur non in CORPORE se uini
glus exerauerit, cum tamen & Tertulliani, aliorumq; me-
minerit, quib; nõ de $\beta\iota\sigma\epsilon\delta\ \omega\epsilon\epsilon\iota\ \tau\omicron\upsilon\varsigma\ \sigma\acute{\omega}\mu\alpha\tau\omicron\varsigma$ mentio
est, dicam. Uolebat circumspectior uideri, idem tamen oculo
agens quod Tertullianus, exuidebat non infirmum modo
fore, sed parum etiam pium. In summa, uidebat scrupulum
de Christi corpore oriturum, in quo olim copie hæreticorum
laborarint, hoc ut effugeret, ad uerbum substantiuum, se
conuulit. Cum enim de generali sententia, cuius supra me-
mini nihil profum dubitaret, scilicet carnem ut maxime
esset in coena, non tamen prodesse, Ioan. 6. tum coniunctis
copijs, & scripturæ locis, & coniecturis munitus, decre-
uit

uit carnem & sanguinem abesse a cena. Hoc ut etiam in
Cena uerbis prestaret, non potuit usquam, quam in uer-
bo EST. De illo igitur nunc uideamus, ac principio, HE-
BRAEIS locutionibus ferè abesse, ipse Zuuinglius, in suo
περι τῆς εὐχαριστίας subsidio testatur, in hac locutione.
Victima Phasæ domino, quemadmodum etiã abest Gene. 2.
non tam in Hebraeis libris quam Græcis, ad Hebraicam
ueritatem tralatis, in hac oratione, τὸ τὸ νῦν ὄσων,
ἐκ τῶν ὄσων μου quemadmodum abest Exodi. 32. ad eadẽ
ueritatẽ tralata oratione οὗτοι οἱ θεοὶ σου Ἰσραὴλ, quos
locos cum de pronomine demonstratiuo τὸ τὸ disserere-
mus, adigimus. Quando igitur tota hæc controuersia, de
uerbis Hebræi magistri IESV CHRISTI habetur, in qui-
bus uerbum ὄσι, aut non habetur, aut non necessario habe-
tur, quemadmodum nec habetur Genes. 4. 1. Septem boues
pulchri, septem anni, ipsi. Consequitur parum firmiter,
& ad consæntiæ pacem præstandam insolide, tropum
in uerbo EST, tentari, cum absit ab orationibus scriptu-
re, & eam uim habeat, quam adiuncta, quibus additur,
ut oporteat in adiuncto, tropũ esse, si uerbũ est a signi-
ficatione sua propria, dimouendum sit. Neq; audiendum
est quod dia possit, ut maxime absit uerbum, tamen sub-
intelligendum, aut uicè pronominis Hebræi addendũ est.
Addatur maxime, subintelligatur, uicè pronominis pona-
tur, hoc tamen necessarium est, tropum nõ in uerbo est sed
in adiuncto esse. Si igitur Zuuinglius probarit, in uerbis
Cenæ

Coenae dominiæ, uel in corpore, uel in pane tropū esse, da-
bimus perlibet̄er, uerbum EST aptari oportere tropice
significationi, ut in oratione. quā ex Ge. 41. citat ubi quia
in bubus, et spicis tropus est, ideo pronome hebreum non
incommodè a septuaginta uersum est in uerbum substanti-
uum עֵשֶׂה, quod tropū bonū, et spicariū significaret. Alio
qui si quis Hebræa sequi uelit, ubi abest hoc uerbū EST
quid quæso prætetendat isti tropo? Nunc perquam libenter
adcedemus Zuuinglio, si usquā ex fontibus probarit, quod
scribit. Ego non quid Zuuinglius sentiat in scriptura sana
ceta, quæro, sed quid cum mihi, tum Zuuinglio sentiendū
sit, hoc ago, quod ne sentiri queat. Habet quidē ille Græ-
cos authores, et septuaginta interpretes, a quibus aliquoti
es apponitur uerbū EST sed interim uersanti in ipsis fon-
tibus Hebræis, a quibus abest EST, quomodo extricabo
me si cane peius et angue, oderim tropū adiunctorū? Non
permittet autem spero Zuuinglius, ut corpus tropo, aut
sanguinem, de seodem, nam utrumq; parum pium est, et
ad sine Mardoniane Hæresi. Si uero in propria signifi-
catione, relinquat, panem, corpus, sanguinem, uinum cogetur
uelit, nolit, aut EST prorsū omitttere, aut illi natiuam sig-
nificationem dare. Quod nunc uel hoc uno loco probabo,
quē primo profert. Septē boues, septem anni, ipsi. Septē
spicæ, septem anni, ipse. Sic habet Hebræus contextus,
ab est autem uerbum substantiuum nunc si nec in annis,
nec in bubus est tropus, certe erit oratio simplex, et mini-
me

me translatica, & uerbum substantiuum, uice pronomi-
nis redditum, suam quoq; naturalem significationem retia-
nebit. Si uero tropus est, uel in bubis, uel in annis, sane
frustra causabimur uerbum est: Sic de uerbis coenae. Si
fuerit uel in pane uel in corpore tropus, quid est opus fati-
gere uerbum substantiuum? in uero extrema manent sim-
plicitate et in natua significatione, tunc nusq; conuocet uer-
bum substantiuum, nulli hic tropo, patrocinari poterit,
quia potest abesse iuxta Hebraismum, ac sic efferi. Panis
corpus meū hoc, ut septuaginta transtulerunt. Exo. 12.
Θυσια ἢ πάχα τῶτο κυρίου, qd' exemplum grauissi-
me urget Zuinglius in subsidio, quod etiam nunc loco se-
cundo proferimus. Siue ergo in hoc exemplo Hebraea se-
qui uolet, ac interpretari. Victimam Paschatis hanc domino,
ut uictima & Pascha coniungat, alterū in nominatiuo, al-
terū genitiuo, ut est in alijs frequēs. Dictum domini &c.
& pronomen hanc referat VICTIMA. Siue septuaginta,
qui transferunt. Victimam, Pascha hoc domino, ut sunt nomi-
natiui casus VICTIMA ET PASCHA, non habebit quod
nobis de uerbo EST obrudat, sed cogetur tropum in par-
te orationis spargere uel in VICTIMAM, uel in PAS-
CHA, uel cogetur sine tropo intelligere orationem. Certe
Hebraeis pronomen, Hanc, ad uictimam, nō ad Pascha uero
ita uictimae adheret apud illos, ut non stet in altera orati-
onis parte, ad hunc modum. VICTIMA EST PASCHA
Domino, uel domini in genitiuo, quod neq; rarum est neq;
inconueniens huic

huic sententiæ, sed uictima Paschatis hæc domini, uel uicti-
ma hæc domini. Atq; ne longior sim quam uolui, hoc se-
mel dicam, Futile commentum esse de uerbo EST, & nul-
lum in Hebræo sermone locum habere, unde tamē nobis
hæc pugna est:

Redeamus ergo uel tandē ad Tertulliani figuram, qui
contempto uerbo substantiuo, ad corpus deflexit, suffraga-
torem habet, clariss. uirum Ioannē Oecolampadiō, quem
quod huius sententiæ author non est, utcunq; sequax, &
multo uerecūdius scripsit, quā quidam calumniantur, nō
impetam. Cum ipso Tertulliano mihi disputatio erit, Nam
is huius figurati corporis in cœna, caput est. Sunt igitur in
eo, quod sciam, non ita multis locis, huius figuræ indi-
cia. Est primus inter apertiores primo libro, sed alius multo
apertior quarto libro aduersus Marcionem, his uerbis.
Professus itiq; se concupiscentia, concupisse cadere pascha
ut suum (indignum enim ut quid alienū concupisceret De-
us) adeptum panem, & distributum discipulis, corpus su-
um illum fecit, Hoc est corpus meum dicendo, id est figu-
ra corporis mei. Figura autē nō fuisset, nisi ueritatis esset
corpus. Ceterum uacua res quod est phantasma, figuram
capere non posset. Alius est quinto libro aduersus Marci-
onem. Sæpe (inquit) iam ostendimus, hereses apud Aposto-
lum inter mala, ut malū poni, & eos probabiles intelli-
gendos, qui hereses ut malum fugiant. Proinde panis &
aliis

calicis sacramentum iam in Euangelio probauimus,
corporis & sanguinis Domini ueritatem, aduersus
phantasma Marcionis. Alius est secundo libro ad uxore
suam. Non sciet (inquit) maritus, quid secreto ante omnem
abum gustes & si scuerit, panem non illum credit esse,
qui datur. Hi sunt seré præcipui loci in Tertulliano, quã-
quam & aliis, nihil tamen huc facientibus, de pane domi-
nico mentionem faciunt, hos excutiamus. An Tertulliani ea
fuerit sententia, quæ putatur. An illa Marcionis potius
figura, & uel à Tertulliano ad ueritatem rei comproban-
dam, ab aduersario mutuata, id quod mihi uerisimile ui-
detur. Redeamus nunc ad uerba Cœnæ, conferentes om-
nes cœnæ circumstantias, ac primo in Matthæo ac Marco
de quo supra meminimus. Citra iniuriam euangelicæ
textus, corpus pro figura reddi potuit, neq; enim est quod
sequatur, sed solum hæc uerba ponuntur, **HOCEST
CORPVS MEVM**. id est, figura mei corporis.
Sed quod in corpore facit, uidendum est an in sanguine
quoq; locum habere possit, quod si hic non præcedat, conse-
quitur, neq; in corpore constanter figuram, et firmiter præ-
latam esse. Nam qua se ad panem corpus habet, ea se ad uinum
sanguis ratione, similiter habet, ut uel ipse est Tertullia-
nus testis. Habent autem de poculo & sanguine uerba
ad hunc modum, apud Matthæum. Adæpto poculo, gratis
actis, dedit illis dicens. Bibite ex hoc omnes, Hic est enim
sanguis meus, qui est noui testamenti, qui pro
B multis

multis effunditur in remissionem peccatorum . Apud Mar
cum uero , Et adæpto poculo , cum gratias egisset , dedit
illis , & biberunt ex eo omnes , & dixit illis . Hic est sang
uis meus , noui testamenti , qui pro multis effunditur . Si
nunc Tertullianus continenter tropum in corpore putarit ,
& hæc eius sententia plane sua , non Marçonis est , qua
abatur ad ueritatem comprobendam , necessarium erit
in sanguine , eundem tropum statuere , id quod faciãt , usus ad
hoc prophetarum testimonijs , qui uinum sanguinis figu
ram iam olim dixerint . Sed quorsum pertinebunt hæc
duo , quæ sanguini adduntur ab utroq; Euangelista .
Q VIEST NOVI testamenti , & Q VI PRO MVL
TIS effunditur ? aut enim in nouo testamento , tantum erit
figura , quod impium est , Cessit . n . figura , successit ueritas
& res ipsa , aut sanguis Christi erit phantasticus , quod
uit . at cane peius & angue Tertullianus . Quod autem ne
cessario alterum sequatur , aut sanè utrunq; , non est diffi
cile monstrare , sic enim interpretatur . Hæc est figura
sanguinis , nunc adde , quæ pro multis effunditur . Nam
quod hoc in loco de sanguine dicitur , de eo sanè quod san
guis significat dicitur , ut hi qui proprie & arte de re
bus disserendi facultatem consecerunt , perspicue doceant . Si
sanguinis hic translattia significato est , ergo quod addi
tur , ad translattiam significationem additur , ad sanguinè
enim huius loci additur , Quidquid ergo sanguis hic sig
nificarit , ei addetur . Nouum testamentum , & effusio .
Quod

Quod exemplis confirmabo, ut si hoc consecro, de corpore
nulla sit dubitatio aut controuersia, Ioannis de amo, Chri-
stus uocat se Ostium, nimirum translattia significatione,
abusus uocabuli significatio. Quidquid igitur de ostio dia-
tur ibidem, id ad translattiam, seu tropicam signifiatio-
nem referendum est, cuiusmodi sunt, Intrare, exire, pas-
sam inuenire. Sic & Gene. 41. Boues & Spicæ tropum
habent, ergo necessarium est, ut quæ adduntur à spiritu,
ad eius tropi translattiam significationem pertineant,
quemadmodum etiam Ioseph seruit tropicæ significationi.
Itaq; quod uedinosæ septem spicæ, absumant plenas, quo
maalent boues, uorant crassos, id totum aliud significat
quàm dicitur, seruiens significationi tropicæ. Sic & Ioan.
15 Ego sum uitis uera, quia uitis in tropo est. Ergo quod
additur de amputandis palmitibus, De non ferendo Fru-
ctum, De ariditate, De igne, id ad tropi significationem ap-
tandum est. Ad hunc modum, quæ Tertullianus ex Genesi
ait, lauabit in uino stolam suam, & in sanguine uue
pallium, se habent. Cū enim uinum et sanguis uue in tro-
po sunt, recte sanè dicit, et lauare, et stolam, et palliū in tro-
po esse. Contra est in Exod. 32 de uitulo. Hi sunt dii tui Is-
rael, qui te eduxerunt e terra Aegypti. Non capitur trans-
lattie dii, sed retinet propriam significationem presentium
decorum, quorum hic cultus esset, et qui in altu suo præ-
sentes essent, Psal. 105 Adorauerunt scilpitem, Itaq; adijci-
tur **QVI EDUXERVNT**, ad propriam significationem de

B ij

orum

orum pertinet, ergo manet DII in propria significatione,
& uuluis pro uero deo cultus, ut & Hose. secundo, Non
uocabis me Baali, sed Isehi. & in hoc mandat Exod. 10. et
Leuiti. 25. ne se effingant. Possent huius innumera exem-
pla proferre, sciet enim scriptura, sed in re manifesta, non
est nimis argumentis & solitudine probandi luctan-
dum, ne confirmandi studium causam ipsam reddat su-
spectam. Prouoco autem ad Grammaticos & eos quos
maiores κριτόνους uocabant, qui non exiguam partem
decori, in orationibus hinc sumunt, si probe seruiatur
tropo. Ad hunc modum igitur, si quis Tertulliani uocem,
si modo est seria, sequi uolet, concedat necesse est. Hic est
sanguis, noui testamenti, effusus, & Hec figura noui tes-
tamenti, fusa, uel hic est figuratus sanguis noui testamēti
qui est effusus, quæ et sunt impia et stulta, oportebit ergo
ppriã significationem sanguinis manere, atque ita uerū san-
guinem in cœna adesse. Quod si de sanguine cogitur Ter-
tullianus cedere, confectum erit & de corpore, quoniam
utriusq; par ratio est, ut paulo latius probabimus. Ut au-
tem dicam quod sentio, Aut memoria lapsus est Tertullia-
nus, id quod in rebus alijs quandoq; fit, et uiris magno
ingenio præditis adadit, ut non meminerit, quæ in Luca,
quæ in Paulo ad corpus addantur, aut non suam, sed ipsi-
us Marçonis opinionem retulit, ea ad ueritatem, contra
Marçonem abusus, quod anxia figuræ tractatio uidetur
inuenire, nã inter alias rationes etiam ideo Ponticus nau-

phantasma dabat Christo, quia corpus in cena pro Fi-
gura adaperetur, cui apud Lucā subijceretur, Q VOD
PRO VOBIS traditur, ut cōsequeretur figurā traditā Aut
quod mihi multo uerissimum est. Panem pro figura po-
nens, ueritatem tamen, presentis corporis non sustulit, ut
Aberon uitulū Figuram fecerat, & tamen presentiam
dei testabatur, & Deus ipse propitiatorū figuram de-
dit, & præsens ipse de propitiatoriō loquebatur Exo. 25.
Hoc uidentur confirmare, quæ in quinto contra Marcionem
ait, Proinde panis & calicis sacramentum, iam in Euan-
gelo probauimus corporis & sanguinis dominici ueri-
tatem, aduersus phantasma Marcionis. Et quæ ad uxo-
rem secundo scribit, eodem pertinent, neq; enim induci
possum, ut credam tam incogitantem fuisse, aut Tertullia-
nū ut Lucæ uerba præteriret, aut Hieronymum, ut ista in
Tertulliano non animaduertit, cum tamen in alijs uilio-
ris negocij erratis aliorum recensendis, tam fuerit sedu-
lus. Porro uel Cyprianus Sanctus Martyr, etiam pleraq;
recensens miracula, panis sacri & uini, corporis & sang-
uinis dominici, magistrum suum appellans Tertullianum,
non traxisset erratum. Sed uidebant omnes hac in parte
uerum dicere Aphrum, ueritatem corporis & sanguinis
ab illo cœnæ relinqui (unde & sacramenti nomen est) &
Ponti Heresin arguere, qui corpus & sanguinem à cœ-
nā tollebat, q; secundum eum Christum neque corpus, neq;
sanguinem habuisset, confitereturq; Christum non uere
passum

B ij passum

passum, nec uere corporeum fuisse, sed phantasma. Sed
redamus eò unde digressi sumus, fingamusq; ita figuram
cœnæ putare Tertullianum, ut inde ueritatem tollat, quid
consequetur? Sane id quod Marcion blasphemus ore iacta
bat Christum, non uere passum, nec uere corporeum, &
inarnatum fuisse. Hoc ueritus arbitror Caroloftadius, de
monstrationem uariavit, relinquens propriæ significationi
PANEM & CORPVS, VINVM & SAN
GVINEM, ipsumq; adeo uerbum substantiuum EST.
ET Zuinglius hac in re satis ut putabat circumspectus,
non audebat adtingere CORPVS, illudq; à propriâ
significatione dimouere, nam uidebat quæ sequerentur, in
commoda, EST uero adprehendit, haud paulo infelicius,
nihil agens aliud, quàm hi qui corpus tropicum faciunt.
Apud imperitos modo aliud uidetur & circumspectus
scriptum. Probauimus uero frustra, quicumq; tandem
sunt uerbo EST substantiuo niti, qui sextum Ioannis uer
tunt, uersantq;. Vt autem id sequatur ad tropum COR
PORIS, quod Marcion impie senserat, cœ tibi, com
probabimus, producamus autem huc, ipsius Lucæ & Apo
stoli Pauli uerba. Sic habet ille, Adæpto pane cum grati
as egiſſet, fregit et dedit eis, dicens. HOC EST CORPVS
MEVM, QVOD PRO VOBIS DATVR. Hic
uero prima Corinth. unde amo, Iesus in ea nocte, qua tra
ditus est, accepit panem, & postquam gratias egiſſet, fro
git, ac dixit. Adæpiti, edite, HOC MEVM EST COR
PVS, QVOD

QVOD PRO VOBIS FRANGITVR .

Matthæus & Marcus, ut meminimus aliud non habent, quam **HOC EST CORPVS MEVM**. Oportet autem me prius commonefacere te istius mi Urbane, quòd Matthæus et Marcus cū ipsi Carlostadio obstāt maxime, tum illius stultissimo suffragatori, qui syntaxin orationis conuertit, eo quod hæc oratio, **HOC EST CORPVS MEVM**, nisi ad panem referatur, conuinat, aut stultum fuisse Christum, qui id discipulis demonstraret, qd' nunq̄ ignorassent, de quo nunq̄ dubitassent. Aut iniquos fuisse Matthæum & Marcum qui rem tam necessariam, tam non dissimulandam, suis ecclesijs, non pluribus uerbis explicassent. Aut spiritum sanctum parum candidum, qui noluerit de hoc mysterio apertius dicere, coram ipsa sua ecclesia. **LVCAS** conuinat corpus tropicos adāpi, non posse, propter adiunctum, **QVOD PRO VOBIS DATVR**, alioqui tropicum corpus, datum esset. Vnde etiam confirmat & si pro significat accipi non posse, si neq; panis neq; ut corpus, à sua significatione dimoueri queant. Paulus Apostolus conuinat presens in cœna **CORPVS** esse, à discumbentibus sumi, cum ait, **QVOD PRO VOBIS FRANGITVR**, id enim, communicatur sonat, ut 1. Corinthe. 10. exponit, & in scriptura frequens est in hac significatione, ipsaq; adeo consequentia, confirmat aliter adāpi non posse. Nam si corpus tropum non admitit, quod comprabauimus, & si

cota

toti oratio cohæret, AD CEPIT PANEM etc. dicitur
cens, Adâpitem, editum. HOC MEVM EST CORPVS
consequitur frangi ad id corpus pertinere quod editur, igitur
quod adest uerum et traditum in cruce, frangitur pro
sumentibus. H A E C est igitur consentiens consequentia
Apostolica. Panis est corpus in cruce traditum, quod frangi-
gitur pro ecclesia. N V N C ad corpus. C O R P V S
inquit Tertullianus, adâpitem pro figura corporis.
Quid audio? Ergo corpus in Cena dominica est figura
corporis? prodeant nunc Lucae uerba, H O C E S T
Corpus meum, quod datur pro uobis, et iuxta Aphrum
reddantur. Hæc est figura corporis mei, quæ datur pro
uobis, aut κατ' ἐνάλλαγμα ἢ κατὰ ἑξορισμόν, Hoc
meum est corpus figuratum, quod pro uobis datur. Quæ
sunt hæc portenta opinionum? At inquires reddendum est.
Hæc est figura corporis mei, quod datur pro uobis. Rela-
tuum enim quod, ad corpus refertur, non figuram, debet.
Ecce tibi solertiam cuiusdam diluentis, qui id mihi statim
subijcibat, quam non retulisset hoc loco, ni me hoc nomi-
ne scissem illi gratificari. Sed ad rem, uel Q U O D
T R A D I T V R siue datur, adâpitem proprie, uel adâ-
pitem translatiue. Proprie accipi hætenus fuerunt omnes
Ecclesie testes, et probat e regione S A N G V I N I S
effusio, quæ proprie adâpitem, neq; existimo negat Ter-
tullianus, sane Carlostadius hoc unice urget et probe sci-
at. Igitur pertinebit ad aliquid, quod tradatur uere et
proprie

proprie. Id cum CORPVS sit, consequetur corpus proprie & non translative, uel tropice sumi, itaq; pro figura adapi non posse. Quomodo enim ὑποκειμένον huic axiomatici esset corpus, si predicatum ei non conueniret. SECVNDO, Necessum est nos constituere certam loquendi formam, ut & quid loquamur, & de quo loquamur, artis significationum finibus circumscribamus. Igitur ad apimus hanc generalem conditionem, Prædicata omnia, de subiectis ea ratione qua constituuntur, DICI. Quæ conditio, ut est in omni differendi genere, necessaria, tum uel maxime in sacris obseruanda est, ubi consuetudo, dominus uerbis confirmari debet, quod fieri non potest nisi certa ac definita significatione circumscribatur ea quæ spiritus sanctus loquitur. Si ergo QVOD TRADITVR siue datur, predicatum est CORPORIS, in Cæna, ergo de corpore datur, qua CORPVS hic ponitur ratione. At pro FIGVRA ponitur. Nam constitutum est à Tertulliano CORPVS uel pro figura uel pro corpore figurato adapi, adijcitur ergo predicatum, QVOD DATVR figuræ, uel corpori figurato. Ut dicas. Hæc est figura, quæ traditur. Unde etiam Tertullianus obiicit Marconi. Cur non panem (inquit) dedit crucifigendum. At nos Tertulliano obiicemus non iniuria. Cur Marconem aduersus, qui ipse pro nobis figuram traditam adseris. Sane commune est hoc disciplina. Si dictionem loco dimoueas, & de sua significatione detur

C

bis

bes, altera substituta, conuenire alteri, quod erat prioris.
Si enim pro animi motu, tempestate fueris usus, sane dabis
tempestatu, quæ ad motum animi uehementem pertinent.
Si nunc corpus pro figura usurpes, dabis sanæ figuræ,
quod erat corporis. Atq; hæc de tropicis significationibus.
Vides ergo quæ blasphemia sequatur, si constanter in sen-
tentia perseueret Tertullianus. Et hanc ipse ostendit, cum
primum hanc tragœdiam, inaperet Carcestadius. Scripsit
siq; ad chariss. fratres Ioannem Brentium, & Ioannem
Ilsenmanum, Halensis Sueuorum Ecclesiæ seniores, ad-
monens, ne se isti periculose alex. committerent, quam-
quàm qua sunt animi dexteritate, & diuina gratia pre-
diti, etiam admonitioni meæ anteuertant, ut tu leges &
erudite, & copiose decreta, in eo conuentu, qui Hale fuit,
Clariss. & optimorum uirorum, qui per Sueuiam adnu-
tiant CHRISTVM.

Redigam autem in summa, quæ in tota epistola paulo
fusus egi. Primum, non patior ullos scripturæ locos pro-
duci, de sensu Cœnæ dominicæ, nisi de uerbis dominicæ
Cœnæ prius conueniat, à quibus principio petenda est in-
telligentia, ut quælibet suo loco & artius, & propius ue-
rum indicant, quàm alieno. SECUNDVM, Panem in
Cœna in propria significatione, & proprio usu manere
doant & uerba. Adâpîte, edite, & Ecclesiæ sumentis
consuetudo. TERTIVM, Adâpîte, EDERE à propria
significatione non eximuntur, & FRANGERE,
quod

quod Paulus Apostolus corpore addit, & in pane fit distri-
buto, à propria significatione non tollitur, 1. Corinth. 10.
Q VARTVM, Corpus retinet suam nativam signifi-
cationem, et id corpus est quod in cruce traditum pro nobis,
ut sanguis qui fusus est pro nobis. Patet ex Luca, dicente,
CORPVS quod datur, et ex Euangelistis, sanguis qui
effunditur. Q VINTVM, Pronomen demonstrativum
HOC, Græcis τὸτο, ad panem pertinet. Vnde & Pau-
lus, FRANGITVR, quod in pane fit, corpori addit.
Et in Matthæo & Marco, nusquam referre possunt ver-
ba, HOC EST CORPVS MEVM, quam ad
panem. SEXTVM, Oratio perturbari non potest,
ut dicas. Quod pro vobis datur hoc est corpus meum,
quia illud in Matthæo, & Marco locum non habet
SEPTIMVM, quæ panis sunt tribuuntur corpori, ut
frangi, & quæ vini sunt, tribuuntur sanguini ut bibi.
OCTAVVM, Non est igitur aliquid quod tropum admit-
tat. Et propter communia corpori & pani, ut frangere
verbum EST à propria significatione dimoueri non po-
test. Porro Hebræa locutio, uerbum est non habet. Igi-
tur manent omnia integra. Siue igitur caro profit, siue non
profit, quod hic ipse disputare nolo, siue Iohannis sextum
caput, de esu spiritali, siue corporali loquatur, siue ad dex-
teram dei sedeat CHRISTVS, siue inter homines uersetur
siue Doctores Ecclesie corpus pro figura usurpent, uel
non usurpent, siue plus miraculorum fit in pane, quam

in uniuersa uita CHRISTI, & in toto mysterio redēptio-
nis, ac si uis, in toto cœlo, tamen Cœnæ uerba à propria
significatione dimoueri non possunt. Et corpus uerum et
sanguinē nerū in cœna esse conuincant. Frangitur in cœna
corpus, et cōmunicatur discumbentibus, frangitur corpus,
quod datū est in cruce. Bibitur & partitur in cœna san-
guis, sanguis qui effusus est in remissionē peccatorū. Quid
multis ubiq; est constantia partium subiectarum panis
& corporis, & communio prædicatorum. Edere, Fran-
gere, Effundere, Bibere. Hæc ad te breuibus, scripsi, mi-
obseruantissime, Urbane Regi, testificandi tibi, ut
prefatus sum, animi mei causa, oroq; ut Oecolampa-
dion, innoantissimum, celeberrimumq; utrum, aliosq; ita
conmendatos in orationibus tuis habeas ut meipsum, ca-
ius libello ego magnam habeo gratiam. Vnde & penitus
cœperim inspicere cœnæ sensum, & certius de eo loqui.

Hoc uulgi uitium est, quod non, quid cœnæ uerba pa-
tiantur sentire, id sentiant, sed quod ipsi conciperunt de
cœna, id uerbis dominicis obtrudunt, ut nemo ferè hoc se-
culo habeatur Christianus, qui non cum cœnæ uerbis lu-
ctatus sit. Expecto autem, dum Philippus Melanchthon
edat, quæ concipit. Polliatu est enim in nuperis literis se-
ωρεπὶ τῆς εὐχαριστίας scripturum Dominū oro, ut quod
parturit, pariat, & in ecclesie profectum exatret. Vale cū
tota ecclesia tua. Nordlingiæ, Anno à Christo nato.

M. D. XXV.

VRBANVS